Ålands landskapsregering

Dokumentnamn
Yttrande

Brevnr
22 Rk1c

Ärendenr
ÅLR 2025/5550

Datum
5.9.2025

Hänvisning
Er begäran om yttrande

Grundlagsutskottet
Riksdagen
PeV@eduskunta.fi

Kontaktperson
Senior rättssakkunnig Niclas Slotte

Ärende

Regeringens årsberättelse för 2024, B 1/2025 rd

I bilaga 3 till årsberättelsen för 2024 redogör Finlands regering om de åtgärder som vidtagits med anledning av riksdagens uttalanden och ställningstaganden. Landskapsregeringen kommenterar nedan de som lyfts och som rör Åland.

Ändring av självstyrelselagen för Åland

Landskapsregeringen konstaterar att arbetet med en totalrevision av självstyrelselagen pågår under ledning av justitierådet Gustav Bygglin. Samtidigt utsågs också en referensgrupp på högnivå vars uppgift är att stöda och följa arbetsgruppens arbete. Arbetsgruppen ska avge sitt betänkande senast den 31 januari 2026.

Parallellt med detta arbete har även en beredning pågått rörande ändring av gällande självstyrelselag i fråga om vissa mer brådskande behov så som en reglering av lagstiftningsbehörigheten samt förvaltningsbehörighet kopplat till administrativa ingrepp i den personliga friheten inom socialvård samt hälso- och sjukvård som redan faller inom åländsk lagstiftningsbehörighet. Ändringen skulle även omfatta hörande och samrådsbestämmelser, vem som reglerar framställning och användning av gifter samt smittskydd både för människor och djur. Behovet av en reglering blev akut i maj 2025 gällande administrativa ingrepp i den personliga friheten då landshövdingen meddelade att Statens ämbetsverk inte kommer att förnya de förordnanden som möjliggjorde att åländska läkare utförde uppgifter kopplade till rikets mentalvårdslag och administrativa ingrepp i den personliga friheten.

Innan riket och landskapet Åland var överens om förslaget till rändring av gällande självstyrelselag till denna del gick lagförslaget ut på remiss efter att landskapsregeringen accepterade förfarandet. Justitieministeriet känner väl till att landskapsregeringen inte kan acceptera de förslag till reglering som gäller smittskydd hos människor samt administrativa ingrepp i den personliga friheten kopplade till åländsk lagstiftningsbehörighet inom socialvård samt hälso- och sjukvård. Även om förslaget gått

på remiss så förutsätter ett fortsatt gott samarbete mellan parterna att enighet uppnås innan en proposition skickas till riksdagen eller lagtinget.

När det gäller de administrativa ingreppen i den personliga friheten som ansluter till åländsk lagstiftningsbehörighet har parterna i olika omgångar försökt hitta lämpliga lösningar. För tillfället är frågorna kring detta lösta rörande rikets mentalvårdslag genom en överenskommelseförordning som ingåtts i enlighet med 32 § självstyrelselagen. Däremot behövs fortfarande tilläggsregleringar i självstyrelselagen eller ytterligare överenskommelseförordningar i förhållande till rikets missbrukarvårdslag, barnskyddslag och lagen angående specialomsorger om utvecklingsstörda.

Landskapsregeringens syn är att de administrativa ingreppen i den personliga friheten som kopplar till åländsk lagstiftningsbehörighet snarast ska överföras till lagtingets lagstiftningsbehörighet. Landskapsregeringen kan inte acceptera att en annan reglering först införs i gällande självstyrelselag för att därefter eventuellt ändras i självstyrelselagsrevisionen så att lagstiftningsbehörigheten överförs först i det skedet. Landskapsregeringen är medveten om att en sådan överföring behöver beskrivas tydligt i propositionen och att det för den saken behövs tilläggsutredningar för att göra relevanta konsekvensbedömningar. Därmed borde regleringen av administrativa ingrepp i den personliga friheten lyftas ut ur förslaget till ändring av gällande självstyrelselag och i stället hanteras separat i brådskande ordning. Landskapsregeringen konstaterar att det räcker med att behörig myndighet utpekas i en överenskommelseförordning. Liknande arrangemang gäller enligt landskapsregeringen även t.ex. den åländska polisen som med stöd av en överenskommelseförordning handhar uppgifter åt riket inom områden som i högsta grad påverkar individers grundläggande rättigheter och rätten till personlig frihet.

Landskapsregeringen vill i utgångspunkt i övrigt bibehålla de förvaltningsuppgifter som annars ankommer på ministeriet inom smittskydd för människor och som landskapsregeringen hade under Covid-19 pandemin. När det gäller smittskyddslagen konstaterar landskapsregeringen således att landskapet Åland inte kan acceptera att förvaltningsbehörigheten i fråga om ministeriets uppgifter på något sätt i praktiken skulle förskjutas jämfört med hur den var upplagd under pandemin. Landskapsregeringen vill således bibehålla den rätt att utfärda direktiv, handlingsplaner m.m. inom Åland helt oavsett hur sådana utfärdas i resten av landet. Det här visade sig vara viktigt under pandemin då landskapsregeringen anpassade flera direktiv, rekommendationer och beslut utgående från den avvikande samhällsstrukturen på Åland och åländska befolkningens behov. Därtill konstaterar landskapsregeringen att en ny smittskyddslag är under beredning och att viktiga förändringar väntas. Med anledning av detta behöver parterna överväga hur dessa förändringar på bästa sätt kan hanteras inom ramen för självstyrelselagen.

Landskapsregeringen konstaterar således att frågorna ännu behöver diskuteras mellan riket och landskapet Åland så att enighet om utformning av förslagen till reglering kan uppnås mellan parterna. Alternativt kan dessa frågor lyftas in i arbetet med totalrevisionen av självstyrelselagen och hanteras närmare där särskilt som t.ex. de administrativa ingreppen i den personliga friheten kopplade till mentalvårdslagen temporärt lösts genom en överenskommelseförordning.

Tillämpning av befogenheterna enligt beredskapslagen också på Åland

Ett antal möten hölls mellan ministerierna och landskapsregeringen under hösten 2024, men landskapsregeringen uppfattar inte att landskapsregeringens lösningsförslag har beaktats tillräckligt vid framtagandet av lagförslag. Landskapsregeringen anser att det behövs både juridiska och praktiska lösningar för tillämpningen av befogenheterna enligt beredskapslagen. Utgångspunkten på Åland bör som i övriga Finland vara att den myndighet som i normalläge hanterar en fråga förväntas handha den uppgiften även under undantagsförhållanden. Det måste även finnas en klar och tydlig grund att göra undantag från åländsk lagstiftning på samma sätt som det ska finnas en klar och tydlig grund att göra undantag från rikslagstiftning. Till den del landskapsregeringen ska handha uppgifter under undantagsförhållanden krävs dels en reglering med stöd i självstyrelselagen och att självstyrelsen erhåller inflytande över processerna.

Landskapsregeringen anser att det fortsatt finns tveksamheter kring lösningsförslagens praktiska tillämpning speciellt då kommunikation på svenska är en utmaning och då riksmyndigheter inte känner till åländsk lagstiftning, samhällsstrukturen på Åland eller sakförhållandena på Åland. Landskapsregeringen har även önskat att det ska föras politiska diskussioner om förslagen, vilket hittills inte har kunnat ordnas från rikets sida.

Ändring av hälso- och sjukvårdslagen, socialvårdslagen och 52 § i socialvårdslagen

Landskapsregeringen gav den 6 juli 2022 ett utlåtande (ÅLR 2022/5612) över förslag till lagar om ändring av rikets hälso- och sjukvårdslag (FFS 1326/2010) och rikets socialvårdslag (FFS 1301/2014). I sitt utlåtande framförde landskapsregeringen att *"de föreslagna regleringarna i lagen om ändring av hälso- och sjukvårdslagen 60 b § och lag om ändring av socialvårdslagen 60 d § borde i detta syfte ändras från att särskilt nämna Ålands landskapsregering som betalningsmottagare till att nämna kommunala- och landskapsmyndigheter på Åland som producerar tjänster inom social- och hälsovården"*.

Det kan konstateras nu när nämnda lagändringar trätt i kraft så har det som Ålands landskapsregering påtalade i sitt utlåtande inte beaktats och landskapsregeringen nämns fortsättningsvis som enda betalningsmottagare både i rikets hälso- och sjukvårdslag samt rikets socialvårdslag trots att det är andra åländska kommunala- och landskapsmyndigheter som berörs. Detta kan leda till att åländska myndigheter inte erhåller de ersättningar som myndigheten har rätt till då lagstöd saknas för utbetalningar.

Landskapsregeringen gav den 14 april 2023 även ett utlåtande (ÅLR 2023/2182) om social- och hälsovårdsministeriets förordning om ersättning för praktik som ingår i yrkeshögskoleexamen inom social- och hälsoområdet och främjar yrkesfärdigheten. I utlåtandet konstateras "*... vissa bestämmelser i rikets hälso- och sjukvårdslag tillämpas på Åland, även om det rör sig om rikets lagstiftningsbehörighet, på grund av lagens 1 § 2 mom. Av detta moment går att utläsa att lagen inte tillämpas på Åland, med undantag för bestämmelserna i 60, 60 a och 63 §§. I utkastet till förordningens 2 § anges att paragrafen baserar sig på bestämmelserna i 60 b § i rikets hälso- och sjukvårdslag. Utifrån detta konstaterar Ålands landskapsregering att det krävs en ändring av 1 § 2 mom. i rikets hälso- och sjukvårdslag då den i sin nuvarande utformning utesluter att 60 b § som rör ersättningarna vilket hör till rikets lagstiftningsbehörighet från att tillämpas på Åland. Med anledning av detta bör åtgärder vidtas snarast så att 2 mom. korrigeras och tydliggörs så att bestämmelser som hör till rikets lagstiftningsbehörighet även kan tillämpas inom landskapet Åland*." Det kan tyvärr konstateras att Ålands landskapsregeringens utlåtande inte har beaktats och ordalydelsen i 1 § 2 mom. i rikets hälso- och sjukvårdslag liksom i 60d § i socialvårdslagen (FFS 1301/2014) är oförändrad.

<u>Ändring av upphovsrättslagen</u>

Problematiken kvarstår för Ålands del och ingen diskussion har förts med landskapsregeringen under 2024. Problematiken hämmar i stor utsträckning ålänningars möjlighet och tillgång till svensk media och möjligheterna för Åland som helhet att bevara en svensk kultur som i sig är en del av självstyrelsens språkskydd, minoritetsskydd och nationalitets skydd. Genom Ålandsöverenskommelsen med Sverige av den 27 juni 1921 har Finland som stat även en skyldighet att agera i detta avseende.

Lantråd Katrin Sjögren

Vicelantråd Annika Hambrudd

FÖR KÄNNEDOM Ålands lagting, självstyrelsepolitiska nämnden

Ålandsminister Anna-Kaisa Ikonen

Statssekreterare Kristiina Kokko

Ålands riksdagsledamot Mats Löfström

Sveriges generalkonsul Helena Pilsas

Ålands representant i Helsingfors, Johan Ehn